

*Astu
alla
rahva
hulka*

*Astu
alla
rahva
hulka*

Toimetanud Eerik Jõks

ARTIKLEID JA
ARUTLUSI
EESTI
ELANIKKONNA
VAIMULAADIST

EESTI KIRIKUTE NÕUKOGU
TALLINN 2012

Autorid artiklite järjekorras: Liina Kilemit, Veiko Vihuri, Andrus Saar, Igor Prekup, Andrei Sõtšov, Meego Rimmel, Philippe Jourdan, Aleksander Sarapik, Ergo Naab, Jaan Tammsalu, Ago Lilleorg, Raigo Liiman, Tarmo Tuisk, Anu Rentel, Annika Laats, Lea Altnurme, Eva-Liisa Jaanus, Marge Unt, Olga Schihalejev, Kaido Soom ja Ringo Ringvee.

Toimetaja: Eerik Jõks
Toimetaja abid: Liina Kilemit, Anu Rentel ja Tauno Teder
Keeletoimetaja: Eha Kõrge
Korrektor: Mart Siimer

Kujundaja: Tiina Sildre
Esikaane foto: Kaisa Kirikal
Tabelite ja jooniste kujundaja: Piret Frey
Küljendaja: Päivi Palts

Kogumiku autoriõigused: © Eesti Kirikute Nõukogu, 2012
Anna Haava luuletuse „Astu alla” autoriõigused: © Meeta Haldre;
kirjastamisõigused: © kirjastus SE&JS

Eesti Kirikute Nõukogu
Tehnika 115
Tallinn 10139

www.ekn.ee
ekn@ekn.ee

ISBN: 978-9949-9228-1-9

Kogumiku väljaandmist on toetanud:

SISEMINISTEERIUM
Estonian Ministry of the Interior

REGIONAALARENGU TOETUSEKS

Trükitud Tallinna Raamatutrükikojas

SISUKORD

Autorid ja toimetajad	7
Eesti Kirikute Nõukogu presidendi tervitus <i>Einar Soone</i>	11
Toimetaja eessõna <i>Eerik Jõks</i>	12
1. Sotsioloogilised uuringud Eesti Kirikute Nõukogus 1995–2010 <i>Liina Kilemit</i>	17
2. Eestlane ja ristiusk kirikutegelaste pilgu läbi <i>Veiko Vihuri</i>	24
3. Eestimaalane ja tema usk sotsioloogi pilgu läbi <i>Andrus Saar</i>	49
4. Mida tahaks vaimulik teada oma koguduse liikmest?	
Eessõna	76
4.1. Ülempreester Igor Prekup	78
4.2. Preester Andrei Sõtšovi kommentaar Igor Prekupi artiklile	90
4.3. Pastor Meego Rimmel	93
4.4. Piiskop Philippe Jourdani kommentaar Meego Rimmeli artiklile	96
4.5. Ülempreester Aleksander Sarapik	97
4.6. Pastor Ergo Naabi kommentaar Aleksander Sarapiku artiklile	101
4.7. Praost Jaan Tammsalu	103
4.8. Piiskop Ago Lilleoru kommentaar Jaan Tammsalu artiklile	110

5. Eestimaalaste hoiakute muutused usu- ja moraaliküsimustes 1990–2010 <i>Raigo Liiman ja Tarmo Tuisk</i>	113
6. Eestimaalaste ootused kirikule <i>Liina Kilemit ja Anu Rentel</i>	143
7. Eestimaalaste arusaam kristlikest moraalireeglitest ning süü ja vastutuse vahekorrast <i>Annika Laats</i>	166
8. Mida võiks kirik teada eestimaalase individuaalsest religioossusest <i>Lea Altnurme</i>	193
9. Eestimaalaste religioossus Euroopa taustal <i>Eva-Liisa Jaanus ja Marge Unt</i>	213
10. Noorte eestimaalaste ja eurooplaste hoiakud religiooni suhtes <i>Olga Schihalejev</i>	230
11. Eestimaalase kuvand ristiusust, kirikust ja kristlastest <i>Kaido Soom</i>	249
12. Ristiusu kohtumine teiste vaimsete praktikatega – Eestimaa kogemus <i>Ringo Ringvee</i>	271
„Elust, usust ja usuelust 2010” tulemused Võrdlus tunnuse „sugu” alusel	283
Kogumikus kasutatud lühendite seletus	318

AUTORID JA TOIMETAJAD

Liina Kilemit, MA sotsioloogias (Tartu Ülikool), on alates 1995. aastast olnud religioonisotsioloogia lektor Tartu Teoloogia Akadeemias ja alates 2006. aastast külalislektor EELK Usuteaduse Instituudis. Ta oli uuringu „Elust, usust ja usuelust 2010” ankeedi üks koostajaid. Liina Kilemit kuulub Saksa Sotsioloogide Liidu religioonisotsioloogia sektsiooni ja tema uurimishuviks on eestlaste religioossus ning usuliikumiste ja -kogukondadega liitumise põhjused. Liina Kilemit on Tallinna linna avalike teenuste ja linnauuringute osakonna juhataja.

Veiko Vihuri, dr. theol. (Tartu Ülikool), on EELK vaimulik ja Saarte praost. Ta on Karja koguduse õpetaja. Veiko Vihuri uurimishuviks on Eesti kirikuluugu ja oikumeeniline dialoog. Tema doktoritöö teemaks oli „Hugo Bernhard Rahamägi, Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku teine piiskop 1934–1939”. Veiko Vihuri oli rahvusvaheliste oikumeeniliste dokumentide kogumiku „Documenta Oecumenica” (Tallinn: EELK Usuteaduse Instituut, 2006) üks autoritest.

Andrus Saar, PhD (aspirantuur Tartu Ülikoolis, kaitsmine Moskva Riiklikus Ülikoolis), on osalenud mitmete EKN religioonisotsioloogiliste uuringute ettevalmistamises ja läbiviimises. Uurimishuviks religioonisotsioloogias on religiooni/usu rolli muutuste selgitamine alates aastast 1990. Uurimisobjektiks peamiselt Eesti elanikkond, kuid ka teiste Euroopa riikide elanikud. Andrus Saar on Sotsiaal- ja turu-uuringute firma Saar Poll juht.

Igor Prekup on lõpetanud Peterburi Vaimuliku Akadeemia, ta on MPEÕK vaimulik (ülempreester) ja filosoofia õpetaja Lasnamäe Gümnaasiumis. Igor Prekup on Rjazani Riiklikus Ülikoolis pedagoogika alal teadusliku kraadi taotlejakandidaat. Tema uurimishuvideks on moraaliteoloogia, pedagoogika ja kirikulugu.

Andrei Sõtšov, dr. theol. (Tartu Ülikool), on EAÕK vaimulik (preester) ja Eesti Kaitseväge kaplan. Tema uurimisvaldkonnaks on XX sajandi (eriti okupatsioonide aja) õigeusu kiriku ajalugu Eestis. Andrei Sõtšov on Tartu Ülikooli kirikulooteadur ja osaleb Kultuuriteooria tippkeskuse töös.

Meego Rimmel, PhD (University of Wales), on EEKBKL vaimulik ja president. Ta on Tartu Salemi koguduse pastor. Meego Rimmel on õpetanud eetikat alates 1991. aastast erinevates Eesti ja välismaa kõrgkoolides. Ta on uurinud kaasaegset vooruseetikat, suhtlemiseetikat, sotsiaaleetikat ja bioeetikat.

Philippe Jourdan, teoloogiamagister (Pontificium Atheneum Sanctae Crucis (Püha Risti) seminar), on RKK apostellik administraator (piiskop) Eestis. Ta on lõpetamas doktoritööd analüütilisest filosoofiast. Philippe Jourdan on EKN asepresident.

Aleksander (Aivar) Sarapik, teoloogiamagister (Püha Risti Kreeka Teoloogia Kool, USA), on EAÕK vaimulik (ülempreester) ja Eesti Kaitseliidu peakaplan. Ta on töötanud noorsootöö juhina Eesti erinevates organisatsioonides (Punane Rist, Noored Kotkad, Eesti Kirikute Noortenõukogu, Ortodoksi Noorte Liikumine). Aivar Sarapik oli nõunik Moskva Patriarhaadi ja Oikumeenilise Patriarhaadi läbirääkimistel.

Ergo Naab, teoloogiamagister (EELK Usuteaduse Instituut), on AKEL-i vaimulik. Ta on Rakvere adventkoguduse pastor. Ergo Naab on Eesti Piibliselti nõukogu ja EKN teoloogiakomisjoni liige. Tema uurimishuvideks on hilisantiikaja religioonifenomenoloogia ning algkristliku mõtlemise kujunemine.

Jaan Tammsalu, teoloogiamagister (EELK Usuteaduse Instituut), on EELK vaimulik ja Tallinna praost. Ta on Tallinna Jaani koguduse õpetaja. Jaan Tammsalu uurimishuviks on leeritöö luterlikus kirikus – tema magistritöö teemaks oli „Leeritöö EELK-s aastatel 1988–2000 ja rakenduslikud soovituselised leeritööks”. Ta osaleb aktiivselt raadiotöös, sisustades Pereraadios saadet „Päeva vaimulik mõte”. Nimetatud saate tekstid ilmusid käesoleval aastal raamatuna „Vaimulikud mõtisklused” (Tartu: Johannes Esto Ühingu kirjastus, 2011).

Ago Lilleorg, teoloogiamagister (Tartu Ülikool), on EKNK piiskop. Ago Lilleorg määrati aastase ajateenistuse järel taasloodud Eesti Kaitseväes esimeheks kaplaniks, kus ta teenis üheksa aastat (1995–2004). Aastast 2004 teenib piiskopina ja Toompea koguduse vanempastorina.

Raigo Liiman, MA teoloogias (Helsingi Ülikool), on Soome Evangeelse Luterliku Kiriku vaimulik. Ta on Espoo Toomkiriku koguduse õpetaja. Raigo Liiman tegeles magistriõpingute käigus aktiivselt eestimaalaste usklikkuse uurimisega. Väitekirja alusel ilmus üks Eesti esimesi mahukamaid religioonisotsioloogilisi uurimusi: „Usklikkus muutub Eesti ühiskonnas” (Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus, 2001). Ta osales uuringu „Eestlaste moraal ja väärtushinnangud 2003” töörühmas EELK esindajana. Tema uurimishuviks on rahvusvahemused ja nende usklikkus ning usuline identiteet ja ta on Helsingi Ülikooli praktilise teoloogia doktorant.

Tarmo Tuisk, BA tehnikateaduses (Tallinna Tehnikaülikool), töötas Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudis etnopolitiika töörühmas. Tema uurimishuviks on rahvussuhted ja integratsioon Eesti ühiskonnas. Tarmo Tuisk on Tallinna Ülikooli sotsioloogia eriala magistrant.

Anu Rentel, BA sotsioloogias (Tartu Ülikool), kaitses aastal 1995 diplomitöö teemal „Kirikutega liitumise põhjustest”. Ta töötas uuringufirmas Saar Poll ja osales sotsioloogina EKN religiooniõpetuse teemaliste uuringute läbiviimisel. Samuti oli Anu Rentel „Elust, usust ja usuelust 2010” ankeedi üks koostajaid. Anu Rentel töötab Tallinna Linnakantsleil sotsioloogina.

Annika Laats, BA teoloogias (Tartu Ülikool), on EELK vaimulik ja Lääne-Harju abipraost. Ta on Risti koguduse õpetaja. Annika Laats on süstemaatilise teoloogia doktorant Helsingi Ülikoolis. Oma väitekirjas kasutab ta tulemusi religioonisotsioloogilistest uurimustest. Ta osales ka „Elust, usust ja usuelust 2010” ankeedi koostamises. Annika Laatsi uurimishuviks on kristlik kuulutus post-ateistlikus kontekstis.

Lea Altnurme, dr. theol. (Tartu Ülikool), on läbi viinud mitmeid kvalitaatiivseid religioonisotsioloogilisi uurimusi, mille baasil ta kaitses 2006. aastal doktoritöö „Kristlusest oma usuni”. Tema uurimishuviks on tänapäeva religioossed suundumused Eestis. Lea Altnurme on Tartu Ülikooli usuteaduskonna religiooniuuringute vanemteadur ja osaleb Kultuuriteooria tippkeskuse töös.

Eva-Liisa Jaanus, MA sotsioloogias (Tartu Ülikool), töötas aastatel 2003–2006 EKN religioonisotsioloogia projektijuhina ja osales erinevate uuringute ettevalmistamises ja tulemuste analüüsimises. Ta oli ka uuringu „Elust, usust ja usuelust 2010” ankeedi üks koostajaid. Eva-Liisa Jaanus osaleb erinevaid Euroopa riike hõlmavas projektis „Church and Religion in an Enlarged Europe”. Ta on Välisministeeriumi Välismajanduse ja Arengukoostöö osakonna lauälem.

Marge Unt, PhD (Tallinna Ülikool), uurimishuviks on noorte üleminek koolist tööle – tema doktoriväitekirja teemaks oli „Transition from school-to-work in enlarged Europe”. Marge Unt on Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituudi sotsiaalse stratifikatsiooni osakonna vanemteadur.

Olga Schihalejev, dr. theol. (Tartu Ülikool), osales rahvusvahelises uurimisprojektis REDCo, mille raames tehtud empiiriliste uuringute põhjal kaitses doktoritöö „Eesti noored, religioon ja religioosne mitmekesisus: isiklikud suhtumised ja kooli roll”. Tema uurimishuvideks on koolinoorte väärtushoiakud ja suhtumine religiooni. Olga Schihalejev on Tartu Ülikooli usuteaduskonna religioonipedagoogika teadur ja osaleb Kultuuriteooria tippkeskuse töös.

Kaido Soom, dr. theol. (Tartu Ülikool) on EELK vaimulik ja Tartu praostkonna vikaarõpetaja. Kaido Soom on Tartu Ülikooli usuteaduskonna praktilise teoloogia lektor, EELK Usuteaduse Instituudi õppejõud, EELK liturgiakomisjoni, õpetuskomisjoni ja vaimulike konverentsi juhatuse liige. Peamine uurimishuvi on seotud leeritööga luterlikus kirikus, millest on ilmunud ka 2007. aastal doktoritöö teemal: „Täiskasvanute leeritöö Eesti Evangeelses Luterlikus Kirikus ja selle arengustrateegia koostamine”.

Ringo Ringvee, dr. theol. (Tartu Ülikool), on tegelenud erinevate religiooni-teemaliste küsimustega, sh Eesti satanismi uurimisega. Praegu tegeleb Ringo Ringvee riigi ja religiooni suhete uurimisega. Ta töötab Siseministeeriumi Usuasjade osakonna nõunikuna.

Tauno Teder, BA teoloogias (Tartu Ülikool), on EELK vaimulik ja Pärnu praostkonna vikaarõpetaja. Ta on osalenud oikumeenilises tegevuses nii bi- kui multilateraalsel tasandil (EKN täitevsekretär 2004–2010). Tartu Ülikooli usuteaduskonna doktorandina uurib ta liturgilist liikumist oikumeenilises kontekstis.

Eerik Jõks, PhD (University of York), on töötanud pikaajakselt kaasa Eesti oikumeenilises tegevuses (EKN täitevsekretär 1996–2004) ja osalenud kirkute ja ühiskonna suhete uurimisel alates 1996. aastast. Erialiselt on Eerik Jõks muusikateadlane, kelle uurimishuvi on Lääne kiriku keskaegse ühehäälsel liturgilise laulu kaasaegne mõistmine. Eerik Jõks on Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia teadur.

EESTI KIRIKUTE NÕUKOGU PRESIDENDI TERVITUS Piiskop Einar Soone

Eestis elavaid inimesi teenima kutsutud kirikute ja nende vaimulike ees seisab tänapäeval oluline küsimus: kuidas saada rohkem teavet oma kaasmaalaste kohta. Kuidas tunda ära, mis neile vaimses plaanis oluline on, mis neid muretsema paneb, mis neid lohutab ja mis on nende ootused hingekarjastele. Selles asjas annab juba Jeesus meile eeskujut. Nii Markuse kui ka Luuka evangeelium räägib meile loo, kuidas Jeesus küsib teda kõnetanud pimedalt mehelt: „Mida sa tahad, et ma sulle teeksin?” Jeesus näeb, et mees on pime ja vajab abi. Vaieldamatult tahab Jeesus teda aidata. Ometi ei asu ta kohe meest tervendama, vaid küsib: „Mida sa tahad, et ma sulle teeksin?” Seepärast peaks ka kirik Jeesuse eeskujul oma rahvalt küsima: „Mida sa tahad, et ma sulle teeksin?”

Hoiakut, et kirik peab vastama inimeste ootustele, on kirikuringkondades mõningal määral kritiseeritud. Arvatakse, et nii jõutakse olukorrani, kus kirik tegutseb vaid inimeste tahte kohaselt ja unustab ära kristliku kuulutuse aluspõhimõtted. Tuleb selget vahet teha, kas abistaja püüab oma tegudega hädalisele meele järele olla või püüab mõista hädalise „keelepruuki” ja selle kaudu tema sügavamaid sisemisi vajadusi.

Teadasaamine, kuidas rahvas meie ümber suures sulatuspotis mõtleb, tunneb ja muretseb, ei ole ainult kiriku ülesanne. See on kogu globaliseerunud piirideta maailmas igapäevane praktiline küsimus. Multikultuursus ja multireligioosus ei ole midagi, mis toimub „kusagil mujal” – see on meie elu tegelikkus. Seepärast on teadmiste omandamine selles vallas äärmiselt oluline ja küllap annab kogumik „Astu alla rahva hulka” selleks oma panuse.

Käesolev kogumik on selleteemalise arutelu heaks abivahendiks ja üheks vaheetapiks elumuutuste ajavoolus. Loodame, et tulemas on uued religioonisotsioloogilised uuringud ja oleks väga tõhus, kui meie maal teenivad vaimulikud ning kirikuteenijad esitaksid oma küsimused selle rahva kohta mitte ainult vaikselt iseendas, vaid arutelus oma kolleegide ja religioonisotsioloogiliste uuringute läbiviijatega.

Viljakat lugemist, mõtlemist ja järelduste tegemist!

TOIMETAJA EESSÕNA

Eerik Jõks

Nüüdisaja ühiskonda iseloomustab arvamuste paljusus ja erandiks ei ole ka eriarvamused ning kaemused kirikut ja usku puudutavates küsimustes. Tänapäeval ei saa enam rääkida ainult erinevustest kristlike konfessioonide vahel, vaid erinevate spiritualiteetide piirid jooksevad ka läbi konfessioonide. Veelgi keerulisemaks muutub olukord, kui vaatluse alla tulevad inimesed, kes formaalselt ühegi kogudusega liitunud ei ole, ent kellel on nii vaimseid kui religioosseid püüdlusi. Selline variantsus teeb kiriku töö, eriti aga misjonitöö ning kaplaniteenistuse väga komplitseerituks. Arvamuste paljusus, mis on globaliseerunud maailma paratamatu kaasand, esitab tõsise väljakutse nii kiriku sise- kui välismisjonile kui ka iganädalaste jumalateenistuste ja vaimulike talituste ettevalmistamisele. Meie ees seisev küsimus on: kuidas me suudame sellele väljakutsele vastata?

12

I. Uuringust kogumikuni

Selleks, et saada rohkem teavet Eestis elavate inimeste kiriku- ja usukaemusest, on Eesti Kirikute Nõukogu alates 1995. aastast korraldanud mitmeid erilaadseid religioonisotsioloogilisi uuringuid, nende hulgas ka iga viie aasta järel läbiviidav „Elust, usust ja usuelust” uuring.¹ Tuleb rõõmuga tõdeda, et aastate jooksul on uuringute läbiviimises tehtud edusamme, aga puudusena tuleb mainida eba-piisavat tulemuste analüüsimist, vähest järelduste publitseerimist ja, mis kõige tähtsam, nende järelduste kasinat tutvustamist Eesti vaimulikkonnale ning teistele inimestele, kes peaksid antud teemaga kursis olema. Kuna tulemused ei ole soovitud mahus ja kvaliteedis jõudnud vaimulikkonnani, ei ole neid ka saadud piisava tõhususega kiriku töösse rakendada. Seepärast on mul käesoleva mahuka kogumiku üle väga hea meel, sest ühe uuringu raames ei ole seni niivõrd põhjalikku ja mitmetahulist analüüsi tehtud ning selle tulemusi publitseeritud.

Kogumiku eellooks võib lugeda 4. novembril 2010 Tartu Ülikoolis toimunud konverentsi „Elust, usust ja usuelust 2010”. Enamik käesolevas kogumikus publitseeritud artiklitest olid konverentsi kavas ettekannetena. Konverentsi mõttekodades osalejatel oli võimalik esitada oma tähelepanekuid, mille alusel autorid said oma artikleid täiendada.

¹ Ülevaateks sotsioloogilistest uuringutest Eesti Kirikute Nõukogus vt käesolevas kogumikus Liina Kilemiti artikkel „Sotsioloogilised uuringud Eesti Kirikute Nõukogus 1995–2010”.

Juba konverentsil tõi tulemuste põhjalikum analüüs taas välja hulga kitsaskohti erinevate terminite mõistmises. Sellele probleemile on kogumikus viidanud mitu autorit.² Mida tähendab sõna „usklik”? Kuidas küsimustikule vastaja seda mõistab? Milline on „usu” ja „religiooni” tähenduse erinevus küsimustikule vastaja jaoks? Kas ja kuidas on üldse võimalik inimeste usklikkust ja/või religioossust kvantitatiivse uuringuga mõõta? Mõnetisest segadusest kõnelevad ka kogumiku autorite kohati üsna erinevatena tunduvad tõlgendused. Näiteks väidab Andrus Saar, et aastatel 1990–2008 on religioon muutunud inimeste jaoks tähtsamaks,³ samas kui Kaido Soom tõdeb, et usu tähtsus inimeste elus on möödunud kümne aasta jooksul olulisel määral vähenenud.⁴ Mida peaks kirik siis tegema rahvaga, kelle jaoks religiooni tähtsus suureneb, aga usu tähtsus väheneb? Lihtsaid vastuseid sellele küsimusele ilmselt ei ole – probleem vajab süvenemist ja selleks pakubki võimaluse religioonisotsioloogia.

EUU 2010 ankeedi ettevalmistus erines oluliselt teistest EUU uuringute omast. Toimus oluline metodoloogiline muutus – kiriküsitluselt mindi üle intervjuuküsitlusele. Samuti püüti ankeeti täiustada selliselt, et vastused annaksid vaimulikele rohkem mõtteainet Eesti inimeste mõistmiseks.⁵

EUU 2010 tulemused on väga mahukad ja kuigi käesolev kogumik on omalaadsete analüüside hulgas kõige põhjalikum, oleks võimalik mitmeid aspekte veelgi põhjalikumalt analüüsida. Et selleks inspiratsiooni anda ja et lugeja saaks soovi korral operatiivselt täiendavaid arvandmeid, on kogumiku lõpus ära toodud EUU 2010 tulemused võrrelduna tunnuse „sugu” lõikes. Kui artiklites kasutatakse EUU 2010 või mõne muu uuringu tulemusi, siis on reeglina kas tekstis või joonealuses märkuses ära toodud vastava küsimuse number ankeedis. See võimaldab EUU 2010 tulemuste puhul raamatu lõpust täpsustavat ja täiendavat teavet hankida.

2. Astu alla...

Artiklite kogumiku „Astu alla rahva hulka. Artikleid ja arutlusi Eesti elanikkonna vaimulaadist” pealkirja esimene pool pärineb Anna Haava samanimelisest luuletusest,⁶ milles poetess juba 20. sajandi alguses⁷ valutab südant probleemi pärast, mis ka täna tundub aktuaalne. Haava räägib oma luuletuses rahva ja kiriku võõrandumisest, andes luuletuse lõpus siiski positiivse mõttena lootuse, et vaimulikkond teeks sammu rahva suunas, kes seda pikisilmi ootab.

² Vt käesolevas kogumikus nt Liina Kilemit lk 20–22, Andrus Saar lk 75 või Annika Laats lk 167.

³ Vt käesolevas kogumikus lk 54–55 ja lk 74.

⁴ Vt käesolevas kogumikus lk 250.

⁵ Mõningaseks seletuseks EUU 2010 ankeedi koostamise kohta vt käesolevas kogumikus Liina Kilemit lk 20–22 ja Eerik Jõks lk 76.

⁶ Vt Anna Haava luuletust kogumiku esikaane pöördel.

⁷ Luuletus ilmus esmakordselt Anna Haava luulekogus „Lained” aastal 1906.

Astu alla rahva hulka,
 Õpetaja, karjane! –
 Virus, Võrus, Idas, Läänes
 Igatsedes ootame.

EUU 2010 tulemused näivad poetessi toleaeagset optimismi toetavat. Tulemused viitavad võimalusele, et rahva religioossus ei olegi niivõrd kannatanud, kuivõrd on vähenenud religioossuse seos kirikuga. Uuringu tulemustest leidub rohkelt julgustavaid näiteid selle kohta, et eestimaalane on endiselt vaimselt avatud otsija ja „igatsedes ootajaid” on rohkem, kui tühjade kirikupinkide põhjal arvata võiks.

Ometi tuleb ka mainida, et mitte kõik ei mõtle selles küsimuses nõnda nagu Anna Haava. Kogumiku pealkirja üle diskuteerides avaldasid mitmed arutelus osalejad arvamust, et tegelikult on „õpetajad ja karjased” juba praegu „rahva hulgas” ja seetõttu on kogumiku selline pealkiri eksitav. Nimetatud eriarvamusele viitab oma tervituses käesolevale kogumikule ka piiskop Einar Soone: „Hoiakut, et kirik peab vastama inimeste ootustele, on kirikuringkondades mõningal määral kritiseeritud. Arvatakse, et nii jõutakse olukorrani, kus kirik tegutseb vaid inimeste tahte kohaselt ja unustab ära kristliku kuulutuse aluspõhimõtted”.⁸

Juba taasiseseisvumisest alates toimuv arutelu ristikiriku⁹ rolli üle ühiskonnas peegeldab tõesti väga erinevaid arusaamasid. Skaala ühes otsas on arvamus, et ristikirik peab minema sügavale rahva sekka ja pakkuma seda, mida rahvas temalt ootab. Teises otsas on seisukoht, et kirik ei pea ega tohi talle usaldatud sõnumit vastavalt rahva ootustele mugandada. Skaala äärmuste vahel on kõikvõimalikes toonides erinevaid arvamusi ja seisukohti. Näiteks arvatakse, et ristikiriku sõnum ei tohi kunagi muutuda, küll peab aga minema rahva sekka ja kuulutama rahvale arusaadavas keelepruugis.

Anna Haava luuletus ei ole kindlasti ainus märk probleemi pikaajalisusest. Veiko Vihuri viitab käesolevas kogumikus mitmetele aruteludele juba enne Teist maailmasõda, mis on üsna sarnase iseloomuga täna toimuvatele diskussioonidele. Näiteks arvas Johan Köpp 1926. aastal, et kirik peab arvesse võtma eesti rahva vaimulaadi ja otsima teid, mis viivad „eesti rahva südame sügavustesse”.¹⁰

Me peame enesestmõistetavaks, et tänapäeval oskavad koguduste vaimulikud eesti keelt. Ilma selleta ei ole võimalik rahvast õpetada ega lohutada. Ka välismaalt tulnud preestrid ja misjonärid püüavad ära õppida selle maa keele, kus nad tegutsema asuvad. Vähemalt sama oluline on aga osata rahva „hingekeelt” ja tänapäeval peaks iga Eestis tegutsev vaimulik endalt küsima: kas ma tunnen selle rahva „vaimulikku keelepruuki”, keda teenima ma olen kutsutud? Arvestades ristikiriku väiksust meie maal peaksid tegelikult kõik vaimulikud ennast tundma misjonäridena, kelle esmaseks ülesandeks on omandada selle

⁸ Vt käesolevas kogumikus lk 11.

⁹ Ristikiriku mõiste on siinkohal laiapõhjaline, hõlmates kõiki inimesi, kes tunnistavad Kolmainu Jumalat – Isa ja Poega ja Püha Vaimu – ning Jeesust Kristust, kui Päästjat ja Lunastajat.

¹⁰ Vaata käesoleva kogumiku lk 35.

rahva keel – sedapuhku siis „Maarjamaa hingekeel” –, kelle keskel nad elavad ja teenivad. Käesoleva kogumiku peamine eesmärk ongi pakkuda vaimulikonnale võimalus õppida paremini tundma oma rahvast.

3. Artiklitest

Kogumikus on artikleid, mis on pühendatud ainult EEU 2010 tulemuste analüüsile, aga leidub ka kirjutisi, mis püüavad vaadelda muutusi möödunud kahekümne aasta jooksul. Viimati nimetatud analüüside aluseks on Eesti Kirikute Nõukogu erinevad sotsioloogilised uuringud, aga ka teised sama teemat käsitlevad küsitlused.

Tavapärasele (religiooni)sotsioloogilisele lähenemisele¹¹ lisaks on mitu autorit uuringu tulemusi vaadanud teoloogi ja/või tegevaimuliku vaatevinklist.¹² Teistest artiklitest eristub selgelt peatükk „Mida tahaks vaimulik teada oma koguduse liikmest?”, milles erinevate konfessioonide vaimulikud arutlevad peatüki pealkirjas tõstatatud küsimuse üle. Nende arutlusi on omakorda palutud kommenteerida neljal oikumeenilisel ametivennal. Selle peatüki kaudu soovitakse algatada laiemat diskussiooni, mis on need teemad, mida Eesti Kirikute Nõukogu võiks järgmistes religioonisotsioloogilistes uuringutes käsitleda. Kogumikus ei puudu ka konteksti loovad ajaloolised ülevaated.¹³ Mõned artiklid sisaldavad endas nii sotsioloogilise materjali analüüsi kui ka laiemasse konteksti ulatuvat arutelu.¹⁴

Kogumikku koostades ja artikleid toimetades püüdsin võimalikult palju vältida liiga tehnilist ja keerukat materjali esitust ja analüüsi. Kahjuks ei osutunud see alati võimalikuks ja seetõttu on mõnel puhul tekst pingutustest hoolimata pisut tehniline ja võib tunduda raskepärane. Siiski soovitan huvilistel mitte liiga kergesti käega lüüa, vaid püüda ka süvaanalüüsist tulemusteni läbi tungida. Olen veendunud, et see annab edasiviivat inspiratsiooni tööks Eestimaa kogudustes. Loomulikult julgustan kõiki lugejaid pöörduma autorite poole täpsustavate küsimustega ja algatama ka avalikke arutelusid kogumikus esitatud väidete kohta.

Lugeja märkab kogumiku artiklites mõningaid temaatilisi kattuvusi. Algselt oli plaanis neid kattuvusi vältida, aga töö käigus sai selgeks, et mitmel autoril on vaja oma teema arendamiseks esitada erinevat taustinformatsiooni ja see toob tahes-tahtmata kaasa kattuvuse mõne teise autori teemaga. Mõningane kattuvus osutus lõpuks isegi huvitavaks – põnev oli jälgida, kuidas erinevad autorid sarnaseid küsimusi vaatesid ning lõpuks kas jõudsid või ei jõudnud ühesugusele järeldusele.

¹¹ Andrus Saar, Liina Kilemit, Anu Rentel, Lea Altnurme, Eva-Liisa Jaanus, Marge Unt, Olga Schihalejev, aga ka Raigo Liiman ja Tarmo Tuisk.

¹² Annika Laats, Raigo Liiman ja Kaido Soom.

¹³ Liina Kilemit, („Sotsioloogilised uuringud Eesti Kirikute Nõukogus 1995–2010”) ja Veiko Vihuri.

¹⁴ Nt Ringo Ringvee.

4. Kokkuvõtteks

Kogumik „Astu alla rahva hulka” on paljude inimeste töö vili. Toimetamisel olid abiks Tauno Teder, kes töötas läbi peatüki „Mida tahaks vaimulik teada oma koguduse liikmest?” ja Liina Kilemit ning Anu Rentel, kes ulatasid oma abikäe Raigo Liimani ja Tarmo Tuisu artikli „Eestimaalaste hoiakute muutused usu- ja moraaliküsimustes 1990–2010” toimetamisel. Väga mitmepalgelise teksti keeleteoimendamise keerulise ülesande täitis Eha Kõrge. Tänuõnad kuuluvad raamatu kujundajale Tiina Sildrele ja jooniste ning tabelite kujundajale Piret Freyle. Kogumiku küljendamisel ja pea lõppematul korrektuuril näitas küljendaja Päivi Palts üles kiiduväärt kannatlikkust. Selle eest, et raamatus oleks võimalikult vähe näpuvigu, kandis korrektorina hoolt Mart Siimer.

Minu tõdemus selle raamatu toimetamisel on olnud, et siit võib nii mõndagi õppida. Siin on mõtteid, millega nõustuda, ja ka väiteid, millele vastu vaielda. Ma soovin, et see raamat pakuks kõikidele lugejatele neid kolme põnevat aspekti, mida minulegi – avastamisrõõmu, äratundmist ja vastupandamatut soovi autoritele vastu vaielda.

Eesti Kirikute Nõukogu religioonisotsioloogiliste uuringute tulemustesse on tihtipeale suhtunud kui argumentidesse, mida kasutada diskussioonis nendega, kes leiavad, et Eestis pole kristlikul kuulutusel ei mõtet ega kohta ning et kirik peaks avalikust elust täielikult kõrvale hoiduma. Nii püütaksegi protsentide abil oponentidele tõestada, et tegelikult on Eestimaal elav rahvas ikkagi usklik, kuigi seda silmaga näha ei ole. Kogemused on näidanud, et sellistes väitlustes on argumentide veenvus väheoluline faktor ning oponentide maailmapilti on selle kaudu pea võimatu muuta. Tegelikult on nimetatud uuringute peamine eesmärk hoopis midagi muud kui olla argumentatiivseks laskemoonaks: need uuringud on tehtud selleks, et kirik õpiks paremini tundma oma rahvast. Selleks ei ole aga vaja niivõrd vastaseid diskussioonis seljatada või iseennast rahva usklikkuses veenda, kuivõrd süveneda analüüsi tulemustesse ja seejärel enesesse, küsides: mida saan mina paremini teha, et tõhusamalt mõista seda rahvast, keda ma olen kutsunud teenima?

Vaadates kogu seda kirjusust, mis meie ümber keerleb, võib õigustatult tekkida pessimism. Kas on üldse midagi, mis kõnetaks kogu rahvast siin Eestimaal? Kas on võimalik inimesteni jõuda nii, et kiriku pakutav sõnum saaks neile omaseks ja armsaks? Siinkohal olgu julgustavaks näiteks meie kuulus kaasmaalane Arvo Pärt, kes oma heliloominguga on puudutanud tohutuid rahvahulki kõikjal maailmas. See näitab, et on olemas arhetüüpsed vaimsed väärtused, mida jagavad väga paljud inimesed ja mis puudutab sügavalt suurte hulkade südameid. Ma soovin, et selle kogumiku lugejatel jätkuks usku ja idealismi otsida ja leida Maarjamaa rahva kristluse arhetüüp, et selle kaudu edendada Eestimaal elavate inimeste teenimist.